

GÖRAN HÄGG

Den siste Athenaren

Idén är stulen från Bulwer-Lyttons *Pompejis sista dagar*. Men som ibland händer är plagiatet mycket bättre än förlagan. Scenen har ändrats till 300-talets Aten, och Bulwers läskige Isispräst har blivit den ännu läskigare kristne biskopen Petros, svensk litteraturs bästa teaterbov. Historiska fakta och språkdräkt kommer från Gibbons *Romerska rikets nedgång och fall*.

Det är följetongsromanens djävulska sammansvärjningar och försvunna arvingar. Rydberg ansåg själv romanen vara märkt av sin tillkomst – skriven i bakfylla om morgonarna med tryckerigossen väntande på dagens avsnitt. Men frånsatt enstaka filosofiska longörer är det tvärtom rappt och elegant med magnifika masscener. En höjdpunkt är skildringen av ett pellarhelgons uppstigande till berömmelse och ett falskt underverk där samma pellarhelgon uppväcks från de döda.

Men dessutom har romanen djup och glöd genom Rydbergs snilleblixtn att förvandla Bulwers banala kioskintrig till en ideologisk kamp mellan det sämsta i kristendomen och det bästa i hedendomen. "Ett spjut, som jag slungat mot de fientliga lederna, i krigarens lovlige uppsåt att såra och döda." Biskop Petros skyr inga medel för att försöka komma över filosofen Krysanteus ("den siste athenaren") förmögenhet. Två kristna sekter, homousianer och homoiusianer, mördar precis som i verkligheten varandra i massor i striden om bokstaven "i" (*jota*) i ett ord i trosbekännelsen. Kejsare och lokala potentater blandar sig i striden i hopp om egna fördelar.

Rydberg saknar sinne för nyanser och psykologiska komplikationer, men på ett i svensk litteratur ovanligt sätt

lyckas han göra romanpersonerna till inte bara uttalare av idéer utan gestaltningar av dem.

Den siste Athenaren är det svenska 1800-talets främsta idéroman och ändå ett spännande äventyr. Tyvärr har den blivit allt mindre läst.

Rydbergs förvandling till dyrkat nationalmonument i gips och litteraturhistorikernas filosofiska tolkningar har orättvist dödat även denna hans mest levande berättelse. Sedan har lovorden i läroböckerna och bekantskapen med den korta men trista och valhända romanen *Singoalla* i skolan hjälpt till att avskräcka nya läsare. *Athenaren* är något helt annat!

* * * * *

Författaren och litteraturvetaren Göran Hägg publicerade 2008 *1001 böcker du måste läsa innan du dör* (Wahlström & Widstrand). Boken är tänkt som en aptitretande guide för den läslystne och tar upp "i princip allt man kan nöjesläsa, inklusive historia, biografier och filosofiska verk av mer allmänt intresse". Huvuddelen är dock romaner, och ungefär en tredjedel av verken är svenska. Rydberg har med två titlar; den andra är *Lille Viggs äventyr på julafton* (eftersom inte heller barnböcker är uteslutna från listan).

Vi publicerar här ovan med Göran Häggs tillstånd avsnittet om *Den siste Athenaren*, och följer på nästa sida upp med romanens inledning. Texten följer 16:e upplagan (1925), som är identisk med den femte (1892) frånsett att stavningen har moderniserats. Med "lesbiskt" avses vin från ön Lesbos. Den moderna betydelsen kom inte i bruk förrän kring sekelskiftet.